

УДК 34.07

Камінська О.А.

*к.і.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та економічної теорії
Міжнародний університет бізнесу і права*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ЗА ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Постановка проблеми. Політична стабільність і добробут держави багато в чому залежать від виваженої зовнішньої політики. Розбудова сучасної соборної України на принципах рівноправності та партнерства з іншими країнами світу передбачає врахування і використання історичного досвіду її відносин з народами, які віддавна мали з українцями тісні військово-політичні, соціально-економічні, культурні та релігійні стосунки. У зв'язку з цим великого значення та актуальності набувають дослідження з історії міжнародних відносин нашої держави.

В історії міжнародних відносин Київської Русі визначне місце посідає період правління Ярослава Володимировича, що характеризувався значним посиленням держави, зміцненням нових кордонів Київської Русі, інтенсивним будівництвом і прикрашанням міст, піднесенням ремесел і сільського господарства, міських та сільських промислів, внутрішньої та зовнішньої торгівлі. Ці успіхи сприяли зростанню авторитету Київської держави у середньовічному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі висвітлюються різні періоди і напрями міжнародної діяльності Русі. Зазначимо, що переважна частина цих праць присвячена двостороннім міждержавним відносинам, а не зовнішній політиці східнослов'янської держави як комплексній проблемі [5; 7]. При розгляді конкретних подій і функцій зовнішньополітичної діяльності Київської Русі у сучасній історіографії важливе місце займають дослідження з історії її кордонів, дипломатичної служби, ідеологічних та релігійних факторів впливу на зовнішню

політику Русі [3; 11; 12]. Значних результатів у вивченні окремих аспектів, що прямо чи опосередковано стосуються дослідження означених питань, досягнуто українськими істориками за останні роки [6; 9].

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є проведення об'єктивного аналізу та визначення напрямків зовнішньої політики Ярослава Мудрого.

Виклад основного матеріалу. Київська Русь належала, поряд з імперією Карла Великого, до найзначніших та історично найпродуктивніших державних утворень раннього Європейського Середньовіччя, була першорядним за значенням центром цивілізації в східній частині континенту. Визначившись в XI-XII ст. як європейська держава, вона розвивала різнобічні зв'язки не тільки з Візантією та південними слов'янами, а й із країнами Західної Європи. Як констатують дослідники, в тому числі й західні, Русь, розташована на найважливіших торговельних шляхах того часу, включала низку нових вузлових торговельно-економічних центрів, які виникли після занепаду тих, що склались у пізній античності (на берегах Середземного моря). У новій системі торговельних шляхів важливе місце належало Балтійському й Чорному морям, а також шляхові «з варяг у греки», який їх пов'язував, шляху, що проходив по руських землях. Із сухопутних торговельних шляхів один з найважливіших ішов тоді від Києва на Захід, через Краків і Прагу в південну Німеччину, до міста Регенбурга, важливого у ті часи торгового центру на Дунаї. Неабияке значення мала на той час і Волга, якою пролягав торговельний шлях до Центральної

Азії. Таким чином, Русь, перебуваючи на перехресті важливих торговельних шляхів, була пов'язана «з усіма сторонами світу».

Слід зазначити, що Русь, починаючи з X ст. займала величезну територію від Білого та Балтійського морів на півночі до Чорного та Азовського – на півдні, від Карпат та Західного Бугу на заході до витоків Дону та Волги на сході і була найбільшою серед європейських країн за площею [13, с.112]. Маючи величезні території і прикордонні зони, Русь підтримувала контакти з різними за рівнем розвитку країнами та етнічними утвореннями: мисливцями та скотарями Північно-Східної Європи, кочовиками причорноморських степів, землеробським населенням Центральної Європи та Балкан.

Зважаючи на перехідний характер державно-політичної структури, міжнародній політиці Русі притаманна строкатість. У процесі творення та розвитку держави, а також залежно від загальної геополітичної ситуації, змінювались і відносини Русі з іншими державами [9, с. 181].

Так, за часи правління Володимира Святославича остаточно завершується процес державно-територіального оформлення Русі, її об'єднавча політика остаточно стає внутрішньою, чому значною мірою сприяла адміністративна реформа князя Володимира [1, с. 139]. Наприкінці X ст. до Русі були приєднані землі полочан, остаточно включені землі радимичів, в'ятичів, відвойовується у Чехії південно-західний регіон розселення східних слов'ян – район так званих «Червенських градів». Приєднання останніх робить Русь суб'єктом активної центральноєвропейської політики. Наприкінці століття Русь встановлює дипломатичні відносини з Чехією, Угорщиною, Польщею, уклавши з ними договори «миру та любові» [9, с.182]. Дві останні держави, а також скандинавські країни у цей час стають членами християнського співтовариства. На відміну від вказаних держав нове віросповідання Давньоруська держава приймала не з Рима, а з Константинополя, що зумовлювалося багаторічними

економічними, політичними та культурними зв'язками східних слов'ян з Візантією [7, с. 132]. Прийняття християнства, крім інших факторів, сприяло розвитку зовнішньополітичних стосунків з європейськими країнами. Запровадження християнства наприкінці X ст. зумовило зростання уваги до Русі в європейському світі [6, с. 97]

Ярослав Володимирович, продовжуючи справу батька, проводив глибоку зовнішню політику, укріплюючи позиції Русі на міжнародній арені. Саме при ньому вона досягла найбільшої могутності, перетворившись на впливову силу як на Заході, так і на Сході [10, с. 289].

Досить переконливо доводять це династичні зв'язки, які були встановлені Ярославом з багатьма європейськими дворами. Династичні шлюби у той час були невід'ємною частиною дипломатії, у них кожна із сторін шукала політичну користь. Престиж династичних зв'язків опинявся у прямій залежності від могутності держави.

Так, сам Ярослав узяв за дружину Інгігерду – дочку шведського короля Олафа. Сини Ярослава були одружені: Ізяслав – на дочці польського князя Мешка II, Святослав – на дочці німецького графа Леопольда фон Штаде, Всеволод – на дочці візантійського імператора Костянтина Мономаха. Дочки ж Ярослава стали королевами Угорщини (Анастасія), Франції (Ганна), Норвегії і Данії (Єлизавета). Сестру Ярослава Добронігу було видано заміж за польського короля Казимира, що забезпечило Русі спокій на західному кордоні. Один із синів Ярослава, Святослав одружився з сестрою трірського єпископа Бурхарда, інший, Ізяслав, – з родичкою Германського імператора Гертрудою [14, с.108]. Всі ці шлюби засвідчили розширення зовнішньополітичних зв'язків і збільшення впливу Київської держави в Європі.

Завдяки дипломатичній діяльності Ярослава, Київська Русь виступала рівноправним суб'єктом міжнародних відносин середньовічної Європи: у першу чергу у стосунках з Німеччиною та Візантією, про що свідчать

обміни посольствами у 1030-1031, 1040 та 1043 рр. [10, с. 287]. Укладення нових союзів з Німеччиною, Польщею, Угорщиною, Чехією було викликано розривом військово-політичних, торгівельних і церковних зв'язків з Візантією. Причини конфлікту не цілком ясні, але, ймовірно, ними була зміна політичного курсу Костянтина IX [2, с. 100].

Окрім вирішення питань співпраці з європейськими країнами, Ярослав Мудрий проводив і активну східну політику. Продовжується розширення Російської держави, заселення степових зон. Головна оборонна лінія переноситься далі на південь – на річку Рось. Але найзнаменнішою подією у зовнішній політиці Ярослава можна вважа-

ти розгром ним печенізької орди під Києвом у 1036 р. [4, с. 162].

Висновки. Отже, вклад Ярослава Мудрого у зовнішню політику та розвиток дипломатії Київської держави неocenimий. За час свого правління, Ярослав зумів забезпечити зміцнення на європейській політичній арені статусу Русі як великої держави. Укладаючи нові союзи і розвиваючи міждержавні відносини, Ярослав постійно балансував, не допускаючи посилення якої-небудь країни, але при нагоді прагнути підвищити авторитет Російської держави. Міжнародні відносини Київської Русі розвивалися переважно у стосунках з державами Центральної та Західної Європи, Візантією, Хозарією, Волзькою Булгарією.

Анотація

У статті досліджується становлення та розвиток основних напрямів зовнішньополітичної діяльності Київської Русі за часів правління Ярослава Мудрого та їх вплив на державотворчі процеси.

Ключові слова: Київська Русь, Ярослав Мудрий, міжнародні відносини, суспільно-політичні відносини, дипломатична практика.

Аннотация

В статье исследуется становление и развитие основных направлений внешнеполитической деятельности Киевской Руси во времена правления Ярослава Мудрого.

Ключевые слова: Киевская Русь, Ярослав Мудрый, международные отношения, общественно-политические отношения, дипломатическая практика.

Kaminska O.A. The main directions of the foreign policy of Kiev Rus during the reign of Yaroslav the Wise

Summary

The article deals with the establishment and development of the main directions of the foreign policy of Kiev Rus during the reign of Yaroslav the Wise.

Key words: Kiev Rus, Yaroslav the Wise, international relations, political relations, diplomatic practice.

Список використаних джерел:

1. Брайчевський М. Адміністративна реформа Володимира Святого: (Оцінка проблеми за літописною статтею 988 року / М. Брайчевський // Записки НТШ. Праці історико-філософської секції. – Львів, 1993. – Т. ССХУ. – С.138-140.
2. Грушевський М. Ілюстрована історія України / Грушевський М. – Київ-Відень: Друкарня J.N.Vernay, 1921. – 584 с.
3. Исаевич Я.Д. «Грады Червенские» и Перемышльская земля в политических взаимоотношениях между восточными и западными славянами / Я.Исаевич // Исследования по истории славянских и балканских народов. – М., 1972. – С. 107-124.

4. Історія України: нове бачення: У 2-х т. / Під ред. В.А. Смолія. – Т. 1. – К.: Вид-во «Україна», 1995. – 350 с.
5. Каргалов В.В. Внешнеполитические факторы развития феодальной Руси: Феодальная Русь и кочевники / В. Каргалов. – М.: Высшая школа, 1967. – 637 с.
6. Котляр М.Ф. Історія України в особах: Давньоруська держава / Микола Федорович Котляр. – К.: Україна, 1996. – 240 с.
7. Лабунька М. Релігійні центри та їх місії до Києва і Київської Русі від Ольги до Володимира / М. Лабунька // Записки НТШ. – Праці Історико-філософської секції. – Т.ССХУ. – С. 130-134.
8. Левченко М.В. Очерки по истории русско-византийских отношений IX-XIV / М.Левченко. – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1956. – 567 с.
9. Парахіна М.Б. Основні напрями зовнішньої політики Русі IX – X ст. у контексті державотворчих процесів // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К.: Міленіум, 2012. – № 2. – С. 181-183.
10. Пашуто В.Т. Внешняя политика Древней Руси / В.Т. Пашуто. – М.: Наука, 1968. – 474 с.
11. Рынка В.М. Формирование территории Киевской земли (IX – первая треть XII вв.) / В. Рынка. – К.: Наукова думка, 1988. – 119 с.
12. Сахаров А.М. Дипломатия древней Руси: IX – первая пол. X в. / А.Сахаров. – М.: Мысль, 1980. – 358 с.
13. Толочко А.П. Князь в Древней Руси: власть, собственность, идеология / А. Толочко. – К.: Наукова думка, 1988. – 223 с.
14. Толочко П.П. Ярослав Мудрый / П. Толочко. – К.: Альтернатива, 2002. – 272 с.